

PJESNI LJUVENE MARINA DRŽIĆA PRENESENE NA SUVREMENI HRVATSKI JEZIK

**Marin Držić, *Pjesni ljuvene – Ljubavne pjesme*. Priredio Luko Paljetak,
Dubrovnik: Dom Marina Držića, 2017.**

Dubrovački se jezik zaboravlja, kazao je Paljetak i zato smatra kako treba Držićeve stihove prevoditi na suvremeni hrvatski jezik. I sami Dubrovčani mnogo toga ne razumiju, a da ne govorimo o ostalim stanovnicima Hrvatske. Paljetak se prisjeća kako su sredinom prošlog stoljeća djeca po dubrovačkim ulicama igrala Držićeve predstave, i ne samo to, oni su razumjeli svaku riječ koja se izgovarala u predstavama, te poručuje kako nije dobro samo hvaliti se svojom baštinom već je treba i razumjeti. Prevođenje pisaca na suvremeni jezik nije novina. Naime, Marko Grčić već je 1983. prevodio *Judit* Marka Marulića, potom *Planine* Petra Zoranića, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* Petra Hektorovića i *Robinju* Hanibala Lucića. Nikica Kolumbić je prepjevao *Judit*. Grčić je prevodio tako da je njegov rad trebao služiti kao pomoć za čitanje originala. Upravo na tom tragu je bio i Luko Paljetak koji je prilagodio pjesme Marina Držića suvremenom čitatelju. Izvorni tekst je na desnoj strani knjižice, a na lijevoj strani je prijevod. Knjižica malog formata na 142 stranice sadrži 22 pjesme koje imaju broj, ali je u katalogu naveden i prvi stih kao naslov pjesme. Zbirka sadrži još i pjesmu posvećenu Fjori Šumičić, Epitaf i na kraju pjesmu *Funjestra tvoja meni zadaje velki jad*. Na kraju knjige se nalazi pogovor u kojem Paljetak objašnjava zašto je potreban “prijevod” pjesama i rezimira stavove o Držićevim pjesmama koje nanovo promišlja.

Paljetak je “prevođenjem” Držića želio da tekst bude istodobno i tečan i ekspresivan te je prevodio i na leksičkoj i na sintaktičkoj razini. Kaže kako se trudio da mu prijevod bude što vjerodostojniji i dostojanstveniji u odnosu na izvornik. Nije prevodio u rimama, nije se držao dvanaesteraca ni trohejskog ni jamskog. Prvenstveno je želio postići eleganciju stiha i njegovih kadenca poštujući svaki akrostih.

Pogovor (85-140) Luko Paljetak započinje konstatacijom kako je *Pjesni ljuvene* Marin Držić uvrstio u knjigu *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim drugim lijepim stvarmi*, koja je tiskana u Venecija 1551., a knjigu je objavio nakladnik Niccolò Bascarini. Pjesme iz spomenute zbirke su prema Rešetarovom mišljenju nastale uglavnom u Držićevoj mladosti prije boravka u Italiji. Izbor je napravio sam Držić pa pretpostavlja kako je izbacio one koje su bile nepoželjne.

Naime, pjesme su bile jako popularne i prepisivale su se pa je Držić zbirku želio darovati svojim prijateljima. Sama činjenica da je priredio pjesme za tisak, napisao uvodnu riječ i preporučio svojim prijateljima govori kako je Držiću bilo jako stalo

do svojih pjesama. Kanconijer ima standardnu strukturu petrarkističkog kanconijera, od uvodne do završne pjesme, od početka ljubavi do rezignacije i okretanja „višnjoj svitlosti“. Pjesme nastaju kao posljedica Bembove kodifikacijske ljubavne lirike.

Luko Paljetak najprije promatra Držićevu liriku u kontekstu znanstvene kritike. Iako su pjesme nastale po uzoru na Petrarca, Držić nije u podređenom položaju prema uzoru i njegov pjesnički svijet je drugačiji, kaže vrstan poznavalac Držićeve poezije Svetozar Petrović. Tomislav Bogdan kaže kako se njegova lirika razlikuje od domaćih prethodnika i suvremenika i ima mnogo elemenata koji nisu petrarkistički. Stari motivi stavljeni su u novi kontekst i novi biografski moment. Kontekst jest poetski prostor u slavnoj dubravi, ali vilinske muze su sada konkretne žene. Preko akrostiha vidimo kako su postojale realne ljubavi.

Paljetak je u Držićevim pjesmama prepoznao tragove poezije Džore Držića i Šiška Menčetića. Međutim, u izrazu Držić ide dalje isto kao što nije bio slijep imitator talijanskih pjesnika. Oslobađa se svojih uzora i osvaja prostor vlastitog izraza na istom terenu.

Već prva pjesma upozorava na ljubavne nevolje kao po dobro poznatom trubadursko-petrarkističkom klišeju. Zbog neuzvrćene ljubavi odustaje od svjetovnog života i kao mladi klerik posvećuje se Božjoj milosti. Snaga ljubavi je kombinacija ljepote i dobrote što je petrarkistički instrumentarij. Držićeva ljubavna lirika sadrži sve karakteristične sastavnice petrarkističke lirike: muški lirski subjekt slavi žensku ljepotu, žena je okrutna i ne uzvraća ljubav, zbog toga ljubavnik očajno cvili.

Paljetak pretpostavlja kako je Držić čitao Marsilija Ficina. Naime, u Dubrovniku su pronađena rana izdanja njegovih prijevoda Platona. Dokaz tome je *Dijalog o ljepoti nazvan Cvijet* što ga je u Platonovu duhu napisao u Veneciji 1581. Lijepo je istovremeno i dobro, a svi vole ono što je dobro, ključ je za Držićevo shvaćanje ljubavi. Naime, Platon je više nego Petrarka, a petrarkizam je utkan u Ficinove neoplatonističke poglede što ih je usvojio Pietro Bembo.

Odjek neoplatonističke filozofije ogleda se i u stihovima prve pjesme: “O vi što ove pjesme ljubavne slušate”. Nemilost nepoznate gospe se pretvorila u milost. Taj paradoks Paljetak objašnjava dvostrukom prirodom ljubavi. Prema Platonu jedna ljubav je nebeska i božanska, a druga putena i prosta. Također i Venera je, i umna duša, i materija nižih stvari. Nemilost je u nižoj Veneri, a milost u onoj prvom. Potom govori o zaljubljenima koji ponekad osjećaju hladnoću, ponekad toplinu, što je maniristima omiljeni osjećaj istodobnog ognja i leda. Paljetak podcrtava Ficinovu neoplatonističku misao: ženina moć proizlazi iz supstance koja je božanska, a to potiče na ljubav prema cijeloj ženi. Na kraju prve pjesme Držić odlučuje da će služiti gospi jer je gospa postala gospodarica, što je karakteristično za trubadursku liriku.

Pjesma Ljepota zvijezde Danice sve zvijezde pobjeđuje, druga pjesma, krije dvostruki vanjski i unutarnji akrostih: *Lipa slavna Anica vila*. Paljetak je u ovoj pjesmi pronašao akrostih PAVA koju povezuje s Pavicom, jednom od lažnih vila u *Noveli od Stanca*. Paljetak pretpostavlja da je neka Pava zaista postojala u Dubrovniku. Dok u pjesmi broj tri Tko je taj na tom svijetu anđeoski što pjeva Držić svoju gospu uspoređuje s Dijanom, upravo onakvom koju smo sreli u *Grižuli* gdje u svojoj službi Dijana ima Pravdu, Hitrost, Jakost i Tihoću. U četvrtoj pjesmi Je li se ikada, o luzi, negdje vidjela traži Držić od "svitile" Danice da zaustavi svoj hod i pogleda lice njegove drage. U stihovima gdje hvali vodu koja lice umiva prepoznamo Petrarkine motive. Katalog ljepote pronalazimo u petoj pjesmi Tko želi vidjeti anđeoske ljepote.

Držić u četrnaestoj pjesmi Otkako htjede ta tvoja, Ljubavi, zla strijela raspravlja s Amorem moleći ga da mu prije suđenog smrtnog časa daruje smrt. Prigovara oholom bogu ljubavi da ne mora zbog toga pred ženom cviliti. Pjesma ima akrostih MARINA i D iz predzadnjeg stiha. Na početku stoji P što se može odnositi na šifru Pera ili Pava ili Pjesma. U osmoj pjesmi Dvije ljubavne zvijezde na licu rajskom Paljetak izdvaja akrostih DVI koji on čita kao D(ržić) VI(dra). Ako DVI nije akrostih već rimski broj dobijemo 506 (1506) što bi mogla biti godina rođenja. Također o Amoru govori u pjesmi Nisu ovo suze što ih niz obraz ronim. Naime, pjesnik osjeća bol i smrtni poraz te traži da mu objasni čudo po kojem srce neprestano gori od ljubavi, a ne može izgorjeti. Sedma pjesma Tko želi odozgo s neba vidjeti ovaj svijet je posvećena ANICI. Paljetak u ovoj pjesmi pronalazi nepetrarkistički motiv prolaznosti *carpe diem*: *jer to svijetlo lice s vremenom prolazi*, isto kao što Pommet kaže: *za slatkijim ljetom dođe gorka zima*. Daj mi spasa pronalazimo u osmoj pjesmi Dvije ljubavne zvijezde na licu rajskome. U akrostihu čitamo SPASA kojom Paljetak tumači Držićev uzvik: Spasa! Deveta pjesma Ili oganj ugasi ili slugu svoga gotovo je epigram u kojoj od svoje gospoje traži da ga utješi dok je u desetoj pjesmi Gizdava neka vila, rajске ljepote postao rob gospojine ljepote. Ljubav u pjesniku budi požudu, ali ne onu oslobođenu svake tjelesne senzualnosti kakvu će slaviti na kraju svakog kanconijera. Ako ropstvo čitamo po Ficinovom ključu onda je to ropstvo koje je plemenito uživanje i sastoji se u služenju jedne duše jednom predmetu od apsolutne vrijednosti.

Nakon toga Držić se u jedanaestoj pjesmi obraća svojem uzdahu riječima Uzdaše tužni moj, jer pripravan si sad. Ako se gospa ogлуši pjesnik naređuje svom uzdahu da se ne vraća k njemu nego da ode kamo god želi. Tom se temom Držić približava ranobaroknoj poetskoj tematici. Držić je sve ogorčeniji na svoju gospu u dvanaestoj pjesmi Joj, ljubavni plan, razorio je život moj koja ne haje za njegove uzdahe i patnje...*gorča od svih zmija i zvijeri*. Prema Torbarini prefigurirani je leptir kojeg smo već sreli u Menčetićevoj poeziji, a koji je opet nastao prema stihovima Petrarce. U

trinaestoj pjesmi pjesnik se pita o razlozima služenja gospi, svoga plača i njezine nemilosti, potom se pita kako da ljubav ako je ubrojena u dobre demone može biti zla, a može kada je to putena ljubav.

Nisu ovo suze što ih niz obraz ronim, petnaesta pjesma, slobodniji je prijevod iz *MahnitogOrlanda* Lodovica Ariosta koju je uvrstio u *Tirenu*. Orlandov lik je inače bio poznat u Dubrovačkoj kulturi i služio im je za šalu i lascivne iluzije.

U dvadesetoj pjesmi Joj, ljubavni plan, razorio je život moj nepoznata gospa žali se zbog razdvojenosti od svog ljubavnika. Vidi ga na svakom koraku, često ga sanja, čudi se kako ju je mogao zaboraviti i pita se kako je moguće da takva ljepota krije u sebi toliko gorčine i nemilosrdnosti. To bi mogla biti neka Talijanka koja ne zna dobro naš jezik. Paljetak pretpostavljala da je pjesmu Držić napisao na talijanskom, u tri uobičajene oktave i nakon toga, zato što je bila za pjesnika vrlo važna, preveo na naš jezik i dao joj postojeći oblik s 24 stiha u dvanaestercu što odgovara broju stihova u tri oktave. Inače se pretpostavlja da je Držić za vrijeme svog boravka u Sieni ljubovao s nekom Paulom pa se možda ona krije iza akrostiha PAVA. Ukoliko je to bila *našijenka* dobra pjesnikinja Držić je njezinu pjesmu uklopio u svoj kanconijer iz sentimentalnih razloga.

Dvadeset prva pjesma je posvećena smrti Fiore Šumičić koja je bila žena Martina Šumičića, poznata ljepotica koja je umrla 1549. i spominje se u *Tireni*.

U dvadeset drugoj pjesmi Htio sam nekada i to sam žudio došao je pameti i oslobodio se ljubavnih uzda te sada slavi slobodu. Gledano iz Ficinova neoplatonističkog kuta sve dotadašnje Držićeve pjesme proistječu iz Erosa koji budi mnoge osjetilne strasti što vriju u dušama ljubavnika. Ljubav silazi u našu dušu i obuhvaća tijelo pa ga nagoni da žudi, sad za nebeskim i božanskim stvarima, jer je rođeno od Porosa, sad za zemaljskim i čulnim stvarima, jer se rodio od božice Penije. Tako spuštена u tijelo ljubav često zaspe u grešnu snu, ne probudi se da bi je poveo na planinu vrlina. To se dogodilo Marinu Držiću, sastao se s pameti shvativši da je naš najviši užitek u posjedovanju višnjeg dobra. Držić je prihvatio Platonovu podjelu na tri vrste ljubavi: jedna nas vuče kontemplativnom životu, a druga djelatnom kojeg platoničari zovu ugodnim. Kad nas ljubav odvlači od smrtnosti zove se božanskom ljubavlju, a kad nas vodi tjelesnom užitku dobiva ime požude, životinjska ljubav. Između božanske i životinjske ljubavi nalazi se ljubav koja nas uzdiže djelatnom životu. U dvadeset drugoj pjesmi Držić se obraća svjetlu upozoravajući ga da je pun tamnosti. Možda je to u njemu izazvala prerana smrt Fjore Šumičić. Držić je za nju bio vezan više nego prijateljskim osjećajima. Prema Ficinu realnost je svjetlost, ona je igra svjetlosti od nevidljive Božje svjetlosti do tmine materije, gdje svjetlost, izgleda malaksalo sve dok gasne. Ali baš zato što je takva, ona je također i izvor oblika, jer svjetlost kao

građa od koje je sačinjeno sve, pretvara u vidljivost sve što postoji pa tako stvara i univerzalnu ljepotu. Ono što se vizualno izražava kroz simbole svjetlosti praktično se izražava kroz toplinu tijela.

Marin Držić je dvije pjesme posvetio rano umrloj Fjori Šumičić. Bila je toliko lijepa da ju je Bog rano uzeo k sebi na nebo. U njeno ime moli da prestanu plakati jer da je ona tamo gdje vječno traje dan. Uvjerava mladež da će i oni tamo doći. Pjesma je odraz Držićeva duhovnog preobraženja nakon Fjorine smrti. Pitagorejsko uvjerenje je da naša duša nakon smrti prelazi u onu prirodu koju su u životu namjerno slijedili. Naša intelektualna duša, dok se u tijelu družila sa svojim dobrim demonom, poslije smrti s njim obitava ondje kamo je demon vodi prema božanskom dobru.

U pjesmi Epitaphio govori ženski lirski subjekt, pretpostavljamo Fjora. Pjesma otkriva duboku povezanost pjesnika s Fjorom pa je prirodno pomisliti kako je pjesma broj 734 iz *Ranjinina zbornika* Držićeva pjesma napisana Fjori još za vrijeme života. Cvijet koji je Bog uzeo i sada cvijet na njenom grobu, odnosno cvijet uopće. Paljetak je tu pjesmu uvrstio u *Pjesni ljuvene*. Razlog zašto nije uvrstio pjesmu Funjestra tvoja meni zadaje velik jad u svoju knjigu leži u tome što je Držić bio u bliskim vezama s Fjorinim mužem i s njenom širom obitelji.

Držićeve *Pjesme ljuvene* su ljubavni kanconijer koji se može usporediti s prethodnicima Džorom Držićem i Šiškom Menčetićem ili suvremenikom Nikolom Nalješkovićem. Paljetak tvrdi da *Pjesni ljuvene* nisu usputne pjesme. Bez njih ne bi bilo i njegovih sljedećih djela jer je mnoge stihove ukomponirao u drame. Držić poznaje trend vremena samom činjenicom da su pjesme nastale po utjecaju na Petrarca, ali Držićev izraz u ljubavnim pjesmama mnogo je više nego petrarkistički. To nisu pjesme koje su nastale isključivo u mladosti već one nastaju i kasnije.

Paljetak tvrdi kako pored utjecaja Ovidija, Bemba, Ariosta, narodne, gradske, pučke i leutaške poezije Marin Držić nalazi svoj put ne samo u poetici i tematici nego i u metričkim rješenjima i rimariju. Bez poznavanja njegovih pjesama ne može se shvatiti bit drugih Držićevih djela u kojima ljubav ulazi u sve njegove likove i oblikuje njihov scenski život.

Teodora Vigato